

О. С. Парамонова
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту економіки і права
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

УДК 343.2/.7

СУБ'ЄКТ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

*Розглядаються питання визначення ознак суб'єкта злочину,
передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу України.
Обґрунтовується співвідношення понять “медичний” і
“фармацевтичний” працівник.*

Ключові слова: суб'єкт злочину, медичний працівник, фармацевтичний працівник, професійний обов'язок.

Ст. 49 Конституції України проголошує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1, с. 12]. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. При цьому ефективність передбачає отримання максимально високих результатів профілактичних, діагностичних, лікувальних, реабілітаційних заходів, які забезпечуються належною медичною допомогою. У чинних Основах законодавства України про охорону здоров'я зазначено, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, включаючи медичних і фармацевтичних працівників, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність [2]. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування підстав кримінальної відповідальності медичних працівників за діяння, вчинені при виконанні професійних обов'язків під час надання медичної допомоги.

Різні аспекти відповідальності медичних працівників в своїх працях аналізували Ф. Ю. Бердичевський, В. О. Глушков, І. І. Горелік, А. П. Громов, І. А. Концевич, Г. М. Красновський, І. Ф. Огарков, М. Д. Шаргородський та інші науковці. Проте в наукових дослідженнях недостатньо уваги приділяється встановленню ознак медичного працівника як спеціального суб'єкта злочину.

Метою статті є аналіз питань, пов'язаних із визначенням ознак медичного або фармацевтичного працівника як суб'єкта злочину, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу (далі — КК) України “Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником”.

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [3, с. 9].

Ознаками суб'єкта злочину, у тому числі й передбаченого ст. 140 КК України, є:

- 1) наявність статусу фізичної особи;
- 2) осудність;

3) досягнення встановленого законом віку кримінальної відповідальності.

У назві та диспозиції ч. 1 ст. 140 КК України законодавець суб'єктом злочину визначив не лише медичного, а й фармацевтичного працівника, можливо враховуючи ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я, яка називається “Професійні обов'язки медичних та фармацевтичних працівників” [2].

У юридичній літературі науковці в більшості випадків ототожнюють ці поняття, об'єднуючи їх одним терміном “медичний працівник”. Так О. С. Шукін розглядає поняття “медичний працівник” у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні під медичним працівником розуміється особа, яка здійснює медичну діяльність на законних підставах. У вузькому — як окрема категорія найманих працівників, які виконують специфічну трудову функцію. У вузькому значенні під медичним працівником розуміється фізична особа (громадянин України або іноземний громадянин), яка здобула вищу, середню медичну або фармацевтичну освіту та пройшла подальшу спеціальну підготовку або перепідготовку, відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджується чинними документами (сертифікатом спеціаліста), прийняла на себе етичні зобов'язання знати і виконувати вимоги медичної деонтології та уклала трудовий договір з ліцензованою медичною установою на здійснення медичної діяльності [4, с. 19]. До медичних працівників автор відносить лікарів, фармацевтів, провізорів і середній медичний персонал та відзначає, що особа наділяється статусом медичного працівника, якщо вона фактично виконує професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю [4, с. 20].

Підтримуючи думку науковця, зазначимо, що класифікатор професій ДК 003:2005, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.12.2005 р., відносить медичних і фармацевтичних працівників до однієї категорії. У класифікаторі виділяються наступні категорії медичних працівників:

1) професіонали в галузі: медичні спеціалісти з вищою медичною освітою — лікарі та провізори з різною спеціалізацією (лікар-онколог, лікар-хірург, лікар-стоматолог, лікар-лаборант-імунолог, провізор-аналітик, провізор-косметолог тощо);

2) фахівці: молодші спеціалісти з медичною освітою — медичні сестри, акушерки, фельдшери, лаборанти, фармацевти;

3) технічні службовці та робітники: молодші медичні спеціалісти без медичної освіти (наприклад, сестра-господарка, санітари) [5, с. 123].

Отже, поняття “медичний” і “фармацевтичний” працівники, відповідно до положень формальної логіки, перебувають у відносинах співпідпорядкування, за яких обсяг другого поняття повністю охоплюється першим. Саме тому вважаємо, що в назві і диспозиції ст. 140 КК України зайвою є вказівка на фармацевтичного працівника, достатньо визначити суб'єктом медичного працівника.

Молодші медичні спеціалісти без медичної освіти не можуть бути суб'єктом неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником: вони не мають відповідної освіти і належать до категорії “технічні службовці та робітники”.

Слід відзначити, що медичною та фармацевтичною діяльністю, відповідно до ст. 74 Основ законодавства України про охорону здоров'я, можуть займатися лише особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Єдині кваліфікаційні вимоги до осіб, які займаються певними видами медичної та фармацевтичної діяльності, у тому числі в галузі народної і нетрадиційної медицини, встановлює Міністерство охорони здоров'я України [2].

Окрім наведених вище категорій медичних працівників, у медичних професіях виділяється ще й спеціалізація, яка здобувається в умовах обов'язкової післядипломної освіти шляхом проходження інтернатури. Саме після цього особа набуває можливості реалізувати свої здібності до праці у певному роді трудової діяльності за напрямком — медицина, за професією, — наприклад, лікар, за спеціальністю — лікувальна справа та спеціалізацією — терапія. Для обіймання певних лікарських посад необхідно пройти ще і вторинну спеціалізацію.

Відповідно до Положення про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність у галузі народної та нетрадиційної медицини, затверджене наказом МОЗ України від 11.02.1998 р., цілители віднесені до категорії молодших спеціалістів у галузі медицини, які не мають спеціальної медичної освіти, але володіють певним обсягом знань і вмінь у галузі народної та нетрадиційної медицини [6]. Цілитель надає допомогу населенню методами народної та нетрадиційної медицини під контролем лікаря або в

умовах лікувального закладу. У згаданому Положенні підкреслюється, що у разі відсутності діагностичного або лікувального ефекту, виникненні будь-яких ускладнень від використання методів народної та нетрадиційної медицини цілитель зобов'язаний забезпечити консультацію лікаря-спеціаліста або направити пацієнта до лікувального закладу з метою надання кваліфікованої медичної допомоги. Отже, цілителя також не можна віднести до суб'єкта злочину, передбаченого ст. 140 КК України.

Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину наділений усіма ознаками загального суб'єкта та характеризується спеціальними (додатковими) ознаками. Розглянемо їх докладніше.

Суб'єктом неналежного виконання професійних обов'язків у сфері медичної діяльності є фізична особа. Кримінальний закон визначає, що ним можуть бути громадяни, іноземці, що не користуються правом дипломатичного імунітету, а також особи без громадянства [3, с. 7]. Однак останнім часом все частіше науковці звертаються до питання визнання суб'єктом злочинного діяння юридичної особи. Проте юридичні особи не можуть бути суб'єктом злочину, інакше порушується властивий кримінальному праву принцип персональної відповідальності за вчинене діяння. Просто абсурдним виглядало б закриття лікувального закладу тільки тому, що його працівник-лікар неналежним чином надав медичну допомогу пацієнту [7, с. 146]. Постановку питання про визнання юридичної особи суб'єктом неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником взагалі вважаю некоректною.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 140 КК України, є особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Досягнення визначеного законом віку є необхідною умовою кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України 2001 року встановлює відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником після досягнення 16-річного віку. Слід зазначити, що акцентування уваги щодо цієї ознаки в даному випадку визначальної ролі не відіграє. Для здійснення медичної або фармацевтичної діяльності особа повинна отримати спеціальну освіту, набути відповідну кваліфікацію, що стається значно пізніше, аніж настає загальний вік кримінальної відповідальності.

Медичний працівник завжди є осудною особою. Чинний Кримінальний кодекс у ч. 1 ст. 19 визначає, що осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [3, с. 9].

У науковій літературі останнім часом виділяється так звана спеціальна (професійна) осудність. Професійною осудністю є стан особи певної професії, що здатна до адекватної поведінки в умовах нервово-психічних перенавантажень. Медична допомога у більшості випадків теж надається в екстремальних умовах і пов'язана з нервово-психічним перенавантаженням, що виникають, наприклад, у випадку прийняття життєво важливих рішень у короткий проміжок часу [8, с. 113].

Для вирішення питання про осудність медичного працівника необхідно встановити, чи впливають нервово-психічні перенавантаження під час надання медичної допомоги на здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними. В окремих випадках тривала дія таких перенавантажень може викликати в осіб різноманітні психогенні захворювання — неврози, психози або психопатії, які у цілому характеризуються надмірною збудливістю, дратівливістю, зоровими галюцинаціями, а також психопатичними станами, що дозволяє визнавати таких хворих осіб неосудними [9, с. 259]. Тимчасовий розлад здоров'я виступає ознакою медичного критерію неосудності. Крім того, під час нервово-психічного перенавантаження може виникати емоційне перезбудження, наприклад, патологічний афект або емоційна тупість, які, на думку В. В. Леня, виключають осудність суб'єкта під час вчинення ним суспільно небезпечного діяння [10, с. 123]. Такої ж позиції дотримується П. Л. Фріс [11, с. 275].

Втім, слід визначити і стан фізіологічного афекту, який не виключає осудності. У стані фізіологічного афекту людина може усвідомлювати події і керувати своїми діями, хоча і з великою напруженою.

Таким чином, якщо у медичного працівника під час надання медичної допомоги виникають стани, при яких він не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, є всі підстави визнавати його неосудним (медичним критерієм в даному випадку слід вважати тимчасовий розлад психічної діяльності).

Якщо нервово-психічні перенавантаження викликали у медичного працівника розгубленість, фізіологічний афект при збереженні можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними, то він визнається осудним і може притягатися до кримінальної відповідальності за наявності всіх інших ознак складу злочину.

Окрім загальних ознак суб'єкта злочину, медичний працівник характеризується ще й додатковими (спеціальними) ознаками.

Зрозуміло, що межі професійної компетенції лікарів, фармацевтів, представників середнього медичного персоналу різні. Усі функції, обов'язки, права та відповідальність медичних працівників визначаються посадовими інструкціями та функціональними обов'язками, що затверджуються у закладах охорони здоров'я відповідно до конкретних умов діяльності. Для нас принципово важливою є та обставина, що всі медичні працівники надають медичну допомогу професійно, тобто вона є основним родом їх діяльності.

Суб'єктом злочинів, скоєних при неналежному виконанні професійних обов'язків, є особи, які отримали спеціальну медичну підготовку у відповідних вищих і середніх закладах освіти: лікарі, фельдшери, акушери, медсестри, фармацевти. Саме тому для визнання конкретної особи суб'єктом такого злочину необхідно встановити наявність у неї відповідної медичної освіти, що передбачає професійний правовий обов'язок надання медичної допомоги у конкретному випадку [12, с. 67].

Відповідно до Порядку допуску до медичної і фармацевтичної діяльності в Україні громадян, які пройшли медичну чи фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн, затвердженого наказом МОЗ України від 19.08.1994 р., іноземці можуть бути допущені до медичної діяльності за рішенням МОЗ України або МОЗ АР Крим чи головних управлінь охорони здоров'я, санітарно-епідеміологічних станцій АРК, областей, м. Києва та м. Севастополя, обласних (міських) виробничих об'єднань "Фармація" після нострифікації диплому іноземної держави про медичну освіту та перевірки їхньої кваліфікації [13].

Спеціальною ознакою медичного працівника виступає його відповідність єдиним кваліфікаційним вимогам. Нормативною базою для встановлення кваліфікації медичних працівників є, наприклад: положення про порядок проведення атестації лікарів, затверджене наказом МОЗ України від 19.12.1997 р. [14]; положення про порядок проведення атестації провізорів, затверджене наказом МОЗ України від 12.12.2006 р. [15]; положення про атестацію молодших спеціалістів з медичною освітою, затверджене наказом МОЗ України від 23.12.2007 р. [16] та інші.

Ще однією ознакою медичного працівника як спеціального суб'єкта є наявність ліцензії на зайняття медичною практикою. Згідно Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" від 01.06.2000 р., медична практика як вид господарської діяльності підлягає ліцензуванню [17]. Тому для суб'єктів господарювання, що зареєстровані в установленому порядку як юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми і форми власності та проводять господарську діяльність з медичної практики, а також фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність у зазначеній галузі, обов'язковою є наявність спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення медичної практики.

На підставі викладеного вважаємо, що поняття "медичний" і "фармацевтичний" працівники відповідно до положень формальної логіки, перебувають у відносинах співвідпорядкування, за яких обсяг другого поняття повністю охоплюється першим.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 140 КК України, є медичний працівник — фізична осудна особа, яка має спеціальну медичну освіту або має дозвіл на право заняття медичною діяльністю, відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, має ліцензію на право заняття медичною практикою та здійснює професійну діяльність у сфері охорони здоров'я.

Молодші медичні спеціалісти без медичної освіти, а також цілителі, які здійснюють медичну діяльність у галузі народної та нетрадиційної медицини, не можуть бути суб'єктом неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником.

Якщо у медичного працівника під час надання медичної допомоги виникають стани, при яких він не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, є всі підстави визнавати його неосудним. А в тому випадку, якщо нервово-психічні перенавантаження викликали у медичного працівника розгубленість, фізіологічний афект при можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними, то він визнається осудним і може бути притягнутим до кримінальної відповідальності з урахуванням всіх інших ознак складу злочину.

Пропонуємо в назві і диспозиції ст. 140 КК України дефініцію “медичний або фармацевтичний працівник” замінити на “медичний працівник” в усіх відмінках.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Текст]. — К. : Наукова думка, 1996. — 57 с.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ [Текст] // ВВР. — 1993. — № 4. Ст. 19.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ [Текст] // ВВР. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
4. Шукін, О. С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 “Трудове право; право соціального забезпечення” / О. С. Шукін. — Одеса, 2005. — 19 с.
5. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : Вип. 78 “Охорона здоров'я” [Текст] / М-во охорони здоров'я України; М-во праці та соціал. політики України. — К. : Золоті сторінки, 2002. — 372 с.
6. Про затвердження Положення про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність в галузі народної та нетрадиційної медицини : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 11.02.1998 р. № 36 [Текст] // ОВУ. — 1999. — № 3. — Ст. 103.
7. Фесенко, Є. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони [Текст] / Є. В. Фесенко. — К. : Атіка, 2004. — 280 с.
8. Філь, І. Медичний працівник як суб'єкт злочину, передбаченого статтею 140 КК України [Текст] / І. Філь // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 7. — С. 112-115.
9. Кузнецов, В. М. Психіатрія [Текст] / В. М. Кузнецов, В. М. Чернявський. — К., 1993. — 344 с.
10. Лень, В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві [Текст] / В. В. Лень. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2008. — 180 с.
11. Фріс, П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми [Текст] / П. Л. Фріс. — К., 2005. — 332 с.
12. Дунаєвська, Л. До питання про суб'єктів злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги [Текст] / Л. Дунаєвська // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 11. — С. 67-70.
13. Про затвердження Порядку допуску до медичної і фармацевтичної діяльності в Україні громадян, які пройшли медичну чи фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.1994 р. № 118-С [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Вся база “Законодавство України” — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0218-94>.
14. Про подальше удосконалення атестації лікарів : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.12.1997 р. № 359 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Вся база “Законодавство України” — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0014-98>.
15. Про вдосконалення атестації провізорів та фармацевтів : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.12.2006 р. № 818 [Текст] // ОВУ. — 2006. — № 52. — Ст. 3551.
16. Положення про атестацію молодших спеціалістів з медичною освітою : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.12.2007 р. № 742 [Текст] // ОВУ. — 2007. — № 96. — Ст. 3507.
17. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-ІІІ [Текст] // ВВР. — 2000. — № 36. — Ст. 299.

Рекомендовано до друку кафедрою державно-правових дисциплін
Навчально-науковий інститут економіки і права
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 4 від 14 грудня 2010 року)

Надійшла до редакції 26.01.2011

Парамонова О. С. Субъект ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей медицинским или фармацевтическим работником

Рассматриваются вопросы определения признаков субъекта преступления, предусмотренного ст. 140 Уголовного кодекса Украины. Обосновывается соотношение понятий “медицинский” и “фармацевтический” работник.

Ключевые слова: субъект преступления, медицинский работник, фармацевтический работник, профессиональная обязанность.

Paramonova, O. S. The subject of Uncorrect Execution of Professional Duties by Medical or Pharmaceutical Workers

Issues of determination of the signs of the subject of a crime are considered in the article, specified in the article 140 of the Criminal code of Ukraine. The correlation of notions “medical” and “pharmaceutical” workers is substantiated.

Key words: the subject of a crime, medical worker, pharmaceutical worker, professional duty.

